

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

ФАРХУТДІНОВА ЮЛІЯ НІЗАМУТДІНІВНА

УДК 159.922.73-053.6:78

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СПРИЙМАННЯ
МУЗИКИ НА СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Солодухова Ольга Георгіївна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», завідувач кафедри психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Булгакова Олена Юрївна,
Одеський національний політехнічний університет,
доцент кафедри соціальної роботи та
кадрового менеджменту.

Захист відбудеться «08» листопада 2013 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «07» жовтня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Кузнцова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Спілкування є однією з найважливіших сфер життєдіяльності людини, що набуває виняткового значення у підлітковому віці, оскільки в значній мірі впливає на формування особистості та соціалізацію молодшої людини. Значущість та роль спілкування як провідної діяльності у підлітковому віці всебічно представлені у наукових працях відомих психологів (Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, О. Ю. Булгакова, Л. С. Виготський, О. К. Дусавицький, Д. Б. Ельконін, І. С. Кон, К. Левін, С. К. Масгутова, С. Д. Максименко, А. В. Мудрик, О. Г. Солодухова, Д. І. Фельдштейн, Т. Б. Хомуленко). В умовах сучасної дійсності, у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, виникненням нових форм масової культури, урізноманітненням молодіжних субкультур, спілкування підлітків набуває незвичних якостей, що вимагає відповідного дослідження.

Однією з ознак сучасної підліткової культури є захоплення музикою. Вона є важливим елементом дозвілля у багатьох розважальних місцях, які є популярними серед підліткової аудиторії, одним з найулюбленіших видів занять молоді у процесі її творчого саморозвитку, навіть частиною іміджу підлітка. Завдяки музиці підліток має можливість поспілкуватись з однолітками, відпочити, підняти собі настрій, покращити самопочуття.

У процес сприймання музики включається досвід безпосередніх переживань і роздумів людини, який формується під впливом музичного мистецтва, а також художній досвід, пов'язаний з виконанням музики. Різні аспекти проблеми сприймання музики розкривають дослідження, присвячені музично-перцептивним здібностям людини (Л. Л. Бочкарьов, В. О. Ветлугіна, А. Л. Готсдинер, В. М. Мясіщев, С. І. Науменко, С. М. Симоненко, Г. С. Тарасов, К. В. Тарасова, Б. М. Теплов), закономірностям і механізмам сприймання музики або окремих її виразних засобів та елементів музичної форми (С. М. Беляєва-Екземплярська, Є. В. Назайкінський, Ю. М. Рагс, Е. Сопчек, К. Хевнер, Б. Л. Яворський). Окремим напрямком проблеми є дослідження вікових особливостей сприймання музики, зокрема, велика кількість робіт присвячена вивченню сприймання музики у підлітковому віці (Ю. Б. Алієв, В. М. Бескоровайна, А. Г. Болгарський, Т. О. Гордєєва, Г. В. Іванченко, З. К. Кальниченко, М. П. Павлович, В. І. Петрушин, О. Я. Ростовський; Т. В. Адорно, І. Мезано).

Проте недостатньо дослідженим залишається широкий спектр питань, пов'язаних із впливом сприймання музики на розвиток спілкування підлітків. Отже, актуальність піднятої проблематики і недостатня розробленість у галузі педагогічної та вікової психології й зумовили вибір теми нашого дослідження: «Психологічні особливості впливу сприймання музики на спілкування підлітків».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри психології Донбаського державного педагогічного університету «Самоактуалізація і саморегуляція особистості в процесі діяльності» (протокол № 2 від 03.11.2011 року). Тема дисертації затверджена вченою радою Слов'янського

державного педагогічного університету (протокол № 6 від 16 лютого 2006 року) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25 квітня 2006 року). Автором досліджувались особливості сприймання музики як чиннику розвитку спілкування підлітків.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу та емпіричного дослідження закономірностей впливу сприймання музики на спілкування підлітків розробити психолого-музичні заходи його розвитку.

Для досягнення зазначеної мети було сформульовано такі **задачі**:

1. На основі аналізу психологічної літератури визначити теоретичні засади проблеми впливу сприймання музики на особливості спілкування у підлітковому віці.

2. Обґрунтувати систему методів дослідження і скласти комплекс психодіагностичних методик, релевантних поставленій меті й спрямованих на виявлення особливостей спілкування підлітків у процесі сприймання музики.

3. Емпірично дослідити рівні художньо-естетичної потреби, музичні інтереси та переваги у підлітків, розкрити особливості їх впливу на розвиток психологічних характеристик, що регулюють процес міжособистісного спілкування.

4. Розробити та апробувати тренінгову програму, яка сприяє розвитку спілкування підлітків засобами музики, дослідити зміни міжособистісних стосунків і комунікативних властивостей підлітків під впливом сприймання музики.

Об'єкт дослідження — міжособистісне спілкування підлітків.

Предмет дослідження — вплив сприймання музики на міжособистісне спілкування підлітків.

Методи дослідження: Для вирішення поставлених завдань застосовано такі загальнонаукові методи: *теоретичні* (аналіз психологічної літератури, сучасних наукових досліджень та емпіричних даних), *емпіричні* (спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів діяльності, тестування), *розвивальні* (тренінгові заняття), *математико-статистичні* (t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз). Статистичний аналіз даних здійснювався за допомогою програмного пакета SPSS версії V- 13.0.

Створено комплекс психодіагностичних методик, спрямований на вивчення особливостей спілкування підлітків у процесі сприймання музики, зокрема: Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, Г. Лефоржа, Р. Сазека, Методика дослідження самооцінки особистості С.А. Будассі, Методика діагностики рівня комунікативних та організаторських вмінь – КОС-2, Методика визначення рівня потреби у спілкуванні Ю. М. Орлова; Методика діагностики рівня художньо-естетичної потреби В. С. Аванесова. Для дослідження інтересів та переваг підлітків у сфері музики використовувалась авторська анкета.

Емпіричні дослідження проводились на базі Слов'янського педагогічного ліцею і загальноосвітньої школи № 15 (м. Слов'янськ). На різних етапах роботи брали участь 128 підлітків 13-14 років.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: теоретичні положення щодо процесу спілкування у підлітковому віці (Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, О. Ю. Булгакова, Л. К. Велитченко, О. К. Дусавицький, І. С. Кон, А. В. Мудрик, Г. М. Прихожан, О. Г. Солодухова, Д. І. Фельдштейн, Т. Б. Хомуленко), концепції сприймання музики і музичних здібностей (Л. Л. Бочкарьов, Н. О. Ветлугіна, О. Г. Костюк, В. В. Медушевський, Є. В. Назайкінський, С. М. Симоненко, Г. С. Тарасов, Б. М. Теплов), дослідження особливостей сприймання музики слухачами (Х. Аллеш, З. Гайлите, У. Гарней, А. Готсдинер, Л. П. Новицька, В. В. Семенов, Т. В. Адорно, Ф. Лі, О. Зіх), теоретичні й експериментальні розробки щодо особливостей сприймання музики підлітками (Ю. Б. Алієв, Т. О. Гордєєва, Г. В. Іванченко, В. І. Петрушин, О. Я. Ростовський).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше надано системну характеристику музичних інтересів сучасних підлітків, що розкривається у таких особливостях: домінування розважально-комунікативної спрямованості, захоплення «легкими» жанрами, передусім при груповій формі прослуховування, потяг до певних емоційних станів, що виникають в процесі сприймання музики, їх рефлексування; встановлено специфіку форм міжособистісних стосунків та комунікативних властивостей підлітків з різним рівнем художньо-естетичної потреби, що здебільшого реалізується в підлітковому віці через сприймання музики; аргументовано, що захоплення підлітків певним музичним жанром супроводжується вибором відповідних форм міжособистісного спілкування; доведено, що вплив сприймання музики на розвиток форм міжособистісного спілкування підлітків відбувається через посилення рефлексивних та емпатійних механізмів, формування естетичних почуттів, активізацію самопізнання та взаєморозуміння, збагачення емоційної сфери;

поглиблено і уточнено поняття „сприймання музики”, доповнено уявлення про особливості сприймання музики підлітками;

набули подальшого розвитку теоретичні положення про розвиток спілкування у підлітковому віці, вплив сприймання музики різних жанрів.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено та апробовано тренінгову програму «Сприймання музики», яка сприяє підвищенню якості спілкування підлітків, а саме впливає на динаміку форм спілкування, міжособистісні відносини, розвиток рефлексії та емпатії, рівень комунікативної активності. Отримані теоретико-емпіричні результати є основою впровадження розвивальних програм, що спрямовані на гармонізацію спілкування підлітків через сприймання музики.

Результати дослідження знайшли практичне втілення у таких освітніх організаціях: Донбаському державному педагогічному університеті (довідка про впровадження № 68-13-98 від 15.04.2013 р.); Слов'янському педагогічному ліцеї (довідка про впровадження № 1288 від 23.04.2013 р.).

Апробація результатів дисертації. За результатами дослідження зроблені доповіді на: Міжнародних науково-практичних конференціях „Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні

проблеми” (м. Київ, 2006, 2008, 2009); XXII Міжнародній науково-практичній конференції „Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості” (м. Донецьк, 2007); V Міжнародній науково-практичній конференції „Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність” (м. Харків, 2008); VIII Міжнародній науково-практичній конференції „Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства” (м. Луганськ, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Соціально-комунікативні та психологічні аспекти побудови публічної індивідуальності майбутнього фахівця в галузі тележурналістики та кіно-, телемістечтва” (м. Луганськ, 2005); III Всеукраїнській науково-практичній конференції „Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства” (м. Луганськ, 2006); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Культурно-ціннісні витoki сучасного виховання особистості”; III Всеукраїнській науково-практичній конференції „Стан і перспективи розвитку духовної культури особистості в умовах розгортання глобалізаційних процесів” (м. Рівне, 2007); II Міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, молодих вчених „Соціальні та психологічні детермінанти культури особистості за умов глобалізації освітнього простору” (м. Луганськ, 2007); науково-практичній конференції „Нові технології навчання: психологічні проблеми” (м. Київ, 2007); Міждисциплінарній науково-практичній конференції “Технології інтелектуальної діяльності” (м. Київ, 2009); III загальноуніверситетській науковій конференції молодих вчених „Дійсність думка – дослід” (м. Слов’янськ, 2006), на засіданнях кафедри психології Донбаського державного педагогічного університету (2004-2013), наукового семінару з психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (2013).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 13 публікаціях, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті та 6 тез доповідей на конференціях і науково-практичних семінарах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок тексту. Основний зміст дисертації викладено на 157 сторінках комп’ютерного тексту. Робота містить 10 таблиць та 15 рисунків. Список джерел (252 найменування) та 5 додатків займають 55 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблематики, сформульовано мету і завдання дослідження, окреслено його об’єкт і предмет, виокремлено методи, розкрито наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів, подано інформацію про публікації за темою дисертації та про апробацію її результатів.

У **першому розділі** – „*Теоретичний аналіз проблеми розвитку спілкування підлітків у процесі сприймання музики*” – представлено аналіз досліджень проблеми спілкування підлітків, визначені основні психологічні концепції сприймання музики, охарактеризовано вікові особливості сприймання музики,

розглянуто теоретичні аспекти впливу музичних жанрів на специфіку спілкування підлітків.

В аналізі проблеми спілкування як провідної діяльності підлітків провідне місце займають питання про розвиток рефлексивних і емпатійних механізмів як головних компонентів у процесі міжособистісної взаємодії (Л. С. Виготський, Т. П. Гаврилова, Л. П. Журавльова, І. М. Юсупов), динаміку різних форм спілкування: інтимно-особистісної, стихійно-групової, соціально-орієнтованої (Д. І. Фельдштейн), актуалізацію потреби у спілкуванні з однолітками (Л. І. Божович, І. С. Кон, С. К. Масгутова, А. В. Мудрик), формування комунікативних якостей та вмінь підлітків (Л. С. Виготський, А. В. Мудрик).

Науковий пошук чинників, що активізували б означені процеси, впливаючи на розвиток та гармонізацію міжособистісного спілкування підлітків, зумовлює звертання до ідеї Т. В. Адорно, який вказує на прямий зв'язок між структурою музики і моделями міжособистісної взаємодії у групі. Музично-знакова система (музичні жанри, специфіка музичної мови) може впливати на знакову систему спілкування (форми міжособистісної взаємодії, емоційні особливості, експресію, інтонацію).

Вивчення можливостей такого впливу передбачає передусім аналіз сприймання музики як форми чуттєво-образного відображення дійсності, як процесу пізнання, переживання і оцінки музичного твору, формування його художнього образу. Важливим для осмислення вказаного феномену є аналіз понять „сприймання музики” і „музичне сприймання”. Сприймання музики як процес, поступово збагачуючись і вдосконалюючись, набуває нового значення і перетворюється у музичне сприймання як художньо-естетичний феномен (Л. Л. Бочкарьов, О. Г. Костюк, В. Г. Ражніков, Г. С. Тарасов, В. Д. Остроменський, В. М. Цеханський).

Досліджуючи особливості сприймання музики, розглянуто питання про типології слухачів, серед яких виділяють такі: слухачі «з неозначеним характером сприймання» і слухачі, які здатні сприймати форму твору, аналізувати мелодійні і гармонійні комбінації (У. Гарней); «цілеспрямовані» і «нецілеспрямовані» слухачі (Ф. Лі); «слухач настроїв» і «слухач уявлень» (О. Зіх); «експерт», «хороший слухач», «споживач культури», «емоційний слухач», «ресантіментний слухач», «джаз-фан», «індіферентний слухач» (Т. В. Адорно).

Процеси сприймання музики пов'язують з різними етапами у формуванні музичної потреби: початковий етап – сприймання визначається індивідом, а не мовною специфікою музики, наступний етап – сприймання музичної інтонації, яка змінює емоційне життя і ціннісну сферу людини; останній етап – музичний твір виступає як предмет діяльності (Г. С. Тарасов). Така динаміка визначається сукупністю впливів, що здійснює музика на слухача, які досліджуються у різних аспектах: психофізіологічному (Х. Аллеш, З. Гайліте), психоемоційному (В. М. Авдєєв, А. Л. Готсдінер, Л. П. Новицька, В. Є. Семенов), особистісному (К. Е. Бене).

Важливим для нашого дослідження є вивчення особливостей сприймання музики у підлітковому віці. Вони визначаються обмеженим

життєвим і музичним досвідом підлітків, специфікою теоретичного мислення, труднощами з узагальненням та цілісністю сприймання, асоціативністю сприймання музики (Т. О. Гордєєва, В. І. Петрушин, А. Я. Ростовський); музичними інтересами підлітків, зокрема орієнтацією на „музику масових жанрів”, яка включає в себе поп-музику, рок-музику, а також музичні стилі (хіп-хоп, реп, електро-) (В. М. Бескоровайна, А. Болгарський, М. П. Павлович). Популярність саме цих музичних жанрів серед підліткової аудиторії залежить як від характеру музичної мови і специфіки її впливу, так і від особливостей самого підліткового віку (психофізіологія, потреба в інтенсивних емоціях, спілкуванні, приєднанні до групи, самоствердженні тощо).

В літературі вказується, що такі жанри як поп-музика, рок-музика і клубна музика характеризуються незмістовністю тексту, стереотипністю, гучністю і частотністю музичної мови, пасивністю сприймання музики. Ці фактори приводять до негативних наслідків як на фізіологічному, так і на психічному рівні. Зокрема, це позначається на розвитку емоційної сфери, особистісної рефлексії, емпатії, тобто тих психологічних характеристик, від яких залежить спілкування та міжособистісні відносини підлітків (К. Е. Бене, Т. О. Гордєєва, В. І. Петрушин, А. Н. Сохор).

Отже, сприймання музики впливає на розвиток емоцій та почуттів підлітків, рефлексивних і емпатійних особливостей, особистісних якостей, що у сукупності змінює характер міжособистісної взаємодії у процесі спілкування.

У другому розділі – *„Методика організації дослідження впливу сприймання музики на спілкування підлітків”* обґрунтовано вибір дослідницької вибірки та спосіб її формування, надано інформацію щодо застосованих в роботі дослідницьких методів, а також представлено опис результатів констатуючого дослідження.

Процедура емпіричного дослідження складалася з чотирьох етапів. На першому (підготовчому) етапі був проведений ряд організаційно-методичних процедур, що відповідає задуму та логіці дослідження, які передбачали, зокрема, визначення вибірки та створення психодіагностичного комплексу, релевантного меті дослідження. В результаті було обрано методики, які дозволили оцінити музичні уподобання і переваги підлітків, особливості спілкування підліткової аудиторії, прояв особистісних якостей у процесі спілкування. Другий етап – проведення констатувального експерименту, що мав на меті визначення музичних інтересів та переваг підлітків, виявлення взаємозв'язків показників сприймання музики та комплексу психологічних характеристик підлітків, що регулюють процес міжособистісного спілкування; встановлення міжособистісних відносин та комунікативних властивостей підлітків з різним рівнем художньо-естетичної потреби та музичних інтересів. На третьому (формуальному) етапі дослідження була проведена апробація тренінгової програми «Сприймання музики», призначеної для гармонізації спілкування підлітків, а саме для розвитку рефлексії та емпатії, комунікативної активності, форм спілкування та міжособистісних відносин. На останньому етапі був проведений контрольний експеримент, під час якого використовувалися ті ж самі методики, що і в констатувальному експерименті.

За даними анкетування, сучасні підлітки вважають, що музика важлива насамперед для відпочинку – 96,8%; відповідного настрою – 78,9% та спілкування – 42,9%. У меншій мірі — для розвитку естетичних почуттів – 27,3%; пізнання життя в цілому – 28,9%; самооцінки — 15,6% та пізнання оточуючих — 17,9%. Таким чином, цільове призначення музики для підлітків має розважально-комунікативну спрямованість.

Емпіричне дослідження підтвердило той факт, що музичні інтереси підлітків пов'язані з популярними і легкими за своєю музичною мовою жанрами і напрямками. Ця зацікавленість пояснюється як віковими особливостями, так і впливом соціокультурного середовища. Найулюбленішими жанрами музики, які підлітки слухають і наодинці, і з друзями, є: поп-музика, рок-музика і авторська музика. Слід зазначити, що існують відмінності при різних формах слухання. Такі жанри, як класична і важка музика, підліткова аудиторія слухає більше наодинці, ніж з друзями. Втім інтенсивність слухання музики в групі, в цілому, досить значна, що вказує на суттєву представленість цього виду заняття у спілкуванні підлітків. Одержані результати відображені на діаграмі (рис. 1).

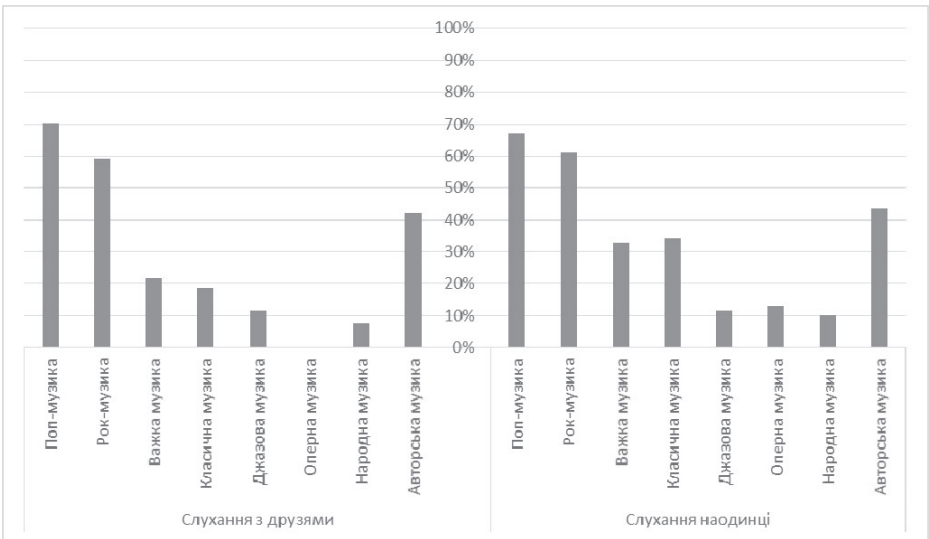

Рис. 1. Переваги музичних жанрів серед підлітків при різних формах слухання

Дослідження емоційних переживань підлітків під час слухання музики певного жанру показало, що позитивні емоції найбільш викликає класична музика (розслаблення, замислення), поп-музика (радість, мрії) і авторська музика (радість, бадьорість, мрії, замислення). Найбільше негативних емоцій викликає рок-музика (гнів, роздратованість, агресивні імпульси, відчай). Слід зазначити, що деякими підлітками була виділена і класична музика як джерело негативних емоцій, оскільки викликає схвильованість, сльози і відчай. Жодних емоцій не викликає у підлітків джазова музика.

Отже, дослідження у сфері музичних інтересів і переваг підлітків дозволяє

зробити висновок, що сучасні підлітки активно цікавляться музикою (переважно легких жанрів), пов'язують з музикою виникнення емоцій, рефлексують свої переживання, що виникають в процесі її сприймання. Вочевидь, зростання інтересу до музики у підлітків пов'язане з розвитком художньо-естетичної потреби. Аналіз отриманих даних показав, що підлітки мають потяг до мистецтва, але він обмежується розважальною спрямованістю поза орієнтацією на високохудожні, класичні еталони музики. Про це свідчить переважання середнього рівню художньо-естетичної потреби у підлітків (67,9%).

Проведений кореляційний аналіз свідчить про взаємозв'язок показників художньо-естетичної потреби і психологічних характеристик, що регулюють процес міжособистісного спілкування (тип міжособистісних відносин, комунікативні вміння і потреба у спілкуванні). Встановлено, що показник художньо-естетичної потреби додатньо пов'язаний з показниками потреби у спілкуванні ($r=0,318$; при $p \leq 0,05$), підкореного типу відносин ($r=0,310$; при $p \leq 0,05$), рівню комунікативних вмінь ($r=0,273$; при $p \leq 0,05$).

Під час констатувального експерименту був проведений якісний аналіз результатів, який передбачав пошук відмінностей у міжособистісному спілкуванні та розвитку комунікативних властивостей підлітків з різним рівнем художньо-естетичної потреби. З цією метою був здійснений поділ досліджуваних на дві підгрупи: підлітків з високим та низьким рівнем художньо-естетичної потреби. Порівняння досліджуваних характеристик у виокремлених групах проводилось з використанням t-критерію Ст'юдента. В цілому, цей етап роботи дозволив встановити залежність типу міжособистісних стосунків та комунікативних властивостей підлітків від рівня розвитку художньо естетичної потреби підлітків.

Встановлено, що підлітки з високим рівнем художньо-естетичної потреби у процесі спілкування здатні враховувати думку інших людей, схильні до компромісів, невпевнені у собі. Такі досліджувані відрізняються розвинутою чутливістю і бувають емоційно залежні від оточуючих. Їм не властиві прояви супротиву, нахабства, агресії. Ці підлітки емоційно стримані, скромні, сором'язливі, проте вони не є конформістами і не схильні сліпо підкорюватися більш сильному партнеру. У міжособистісних відносинах відрізняються делікатністю, відповідальністю по відношенню до людей, безкорисливістю і чуйністю. Виражають своє ставлення до оточуючих у співчутті, симпатії, турботі. В цілому, можна сказати, що саме ці підлітки у спілкуванні відрізняються вмінням поєднувати доброзичливе ставлення до оточуючих, орієнтацію на єднання з ними і бажання зберігати певну дистанцію, автономію, не «розчиняючись» у цих стосунках. У підлітків з розвинутою художньо-естетичною потребою спостерігається і високий рівень потреби у спілкуванні. Це означає, що ці підлітки постійно прагнуть встановлювати і підтримувати контакти з оточенням, ініціативні у спілкуванні, відкриті до людей. Спілкування для них є важливою формою активності, що дозволяє виявляти художні інтереси, в тому числі і в сфері музики. Встановлено, що у таких дітей відмічається значно нижчий рівень самооцінки, ніж у протилежної групи. Вочевидь, їх характеризує критичне ставлення до себе, висока вимогливість до власних інтелектуальних, вольових, моральних якостей,

надмірне бажання наблизитися до ідеального Я, що поєднується з незадоволеністю собою. З'ясовано, що підлітки з розвинутою художньо-естетичною потребою відрізняються перш за все високим рівнем комунікативних вмінь.

Встановлено, що підлітки з низьким рівнем художньо-естетичної потреби слабівильні і пасивні. Вони зазвичай не намагаються виділитися серед оточення, не шукають можливостей для яскравих самовиявів, ставлять себе на останнє місце, прагнуть знайти опору у більш сильному партнері, авторитетній особі. Такі досліджувані конформні, чекають на допомогу і поради від інших людей. Відрізняються гіпервідповідальністю, можуть приносити у жертву свої інтереси, нав'язливі у допомозі іншим людям. У таких підлітків виявлено низький рівень потреби у спілкуванні. У підлітків з низьким рівнем художньо-естетичної потреби відмічається тенденція до завищеної самооцінки. Це означає, що вони мають схильність переоцінювати себе, що приводить до конфліктів у спілкуванні. Вони можуть проявляти образливість, підозрілість і навіть агресивність у міжособистісних відносинах. Ці факти вказують на наявність у підлітків з низьким рівнем художньо-естетичної потреби певних труднощів у спілкуванні.

Отже, за результатами якісного аналізу встановлено, що розвинена художньо-естетична потреба, яка здебільшого реалізується в підлітковому віці через сприймання музики, впливає на покращення міжособистісних відносин, розвиток потреби у спілкуванні, комунікативних якостей і організаційних вмінь, а також позначається на формуванні самооцінки.

Для більш детального дослідження впливу сприймання музики на спілкування підлітків був проведений аналіз відмінностей у формах міжособистісної взаємодії підлітків, що захоплюються різними музичними жанрами (поп-музикою, рок-музикою і класикою). Встановлено, що підлітки, які віддають перевагу *поп-музиці*, мають тенденцію до вираженої залежності від оточуючих, прагнуть знайти спільність з іншими, сприйнятливі до емоційного настрою групи, орієнтовані на прийняття іншими та соціальне схвалення. Вони конформні, слухняні, часто не мають власної думки, схильні до пасивного відтворення групових зразків поведінки та спілкування. Підлітки, які віддають перевагу *рок-музиці*, наполегливі і впевнені в собі, підозрілі, образливі, схильні до сумнівів, відчужені. Вони не намагаються домінувати, але й самі не схильні підкорюватися. Саме ці підлітки відрізняються певною автономією в групі, хоча й виявляють залежність від оцінок оточуючих. Підлітки, які захоплюються *класичною музикою*, енергійні, компетентні, авторитетні лідери, незалежні, намагаються впливати на інших, відкрито висловлюють свою думку. Відрізняються упевненістю, ініціативністю, здобувають визнання та високий статус у групі, але часто поведуться самовпевнено, гордовито, зарозуміло, виявляють надмірну критичність до оточуючих. Ці підлітки відповідальні, прагнуть допомагати, товариські, проявляють теплоту і дружелюбність у стосунках, делікатні, ввічливі, безкорисливі та чуйні, схильні до співпраці і кооперації. Таким чином, захоплення підлітків певним музичним жанром супроводжується вибором форм міжособистісного спілкування.

Отримані дані вказують на важливість сприймання музики та формування художньо-естетичної потреби для процесу міжособистісної взаємодії і спілкування підлітків.

У третьому розділі – „*Розвиток спілкування підлітків засобами музичного тренінгу*” представлена тренінгова програма «Сприймання музики», надано результати вивчення впливу сприймання музики на розвиток спілкування підлітків.

Запропонована і проведена тренінгова програма була спрямована, з одного боку, на отримання знань у сфері музичних понять і осмислення впливу різних жанрів на спілкування (теоретична частина), а з іншого – на розвиток спілкування підлітків засобами музики (тренінгові заняття). Під час проведення занять враховували вікові особливості сприймання музики (асоціативність сприймання, предметно-образне тлумачення музичних творів, обмежений життєвий та музичний досвід, здатність зосереджувати слухову увагу, труднощі з узагальненням та цілісністю сприймання, асоціативність і фрагментарність сприймання музики).

Запропонований тренінг передбачав реалізацію таких психологічних і музичних функцій: *когнітивної*, яка спрямована на розширення музичної понятійної сфери; *комунікативної*, пов'язаної із спілкуванням з приводу музики; *афіліативної*, яка передбачає включеність у певну групу або спільність; *релаксаційної*, яка сприяє фізіологічній і психологічній розрядці за допомогою слухання музики; *рекреативно-гедоністичної*, яка пов'язана з отриманням насолоди від прослуховування музики; *пізнавальної*, яка сприяє розвитку здібності адекватного пізнання себе та інших людей; *естетичної*, яка пов'язана з розвитком культури спілкування і естетичними цінностями; *рефлексивної*, яка сприяє самоаналізу внутрішніх переживань, пов'язана з формуванням власного образу «Я».

Під час проведення *теоретичних занять* були використані такі форми роботи: групові методи (лекції, дискусії, бесіди), перехід від реального співу до уявного, а також способи розвитку музично-ритмічного відчуття. Проведення теоретичних занять сприяло розширенню понятійної музичної сфери, осмисленню впливу музики запропонованих жанрів, що дозволило підліткам усвідомити їх дію на розвиток емоційної сфери та проаналізувати свою поведінку у процесі міжособистісного спілкування. Важливим було те, що під час слухання класичної музики підлітки проявили інтерес до цього жанру, усвідомили позитивну роль класики для вирішення психологічних проблем, пов'язаних з негативними емоціями, з формуванням впевненості у собі, релаксацією, розвитком самосвідомості. На *тренінгових заняттях* основними формами роботи були організація повторних сприймань, використання засобів моделювання сприймання (малюнок, танцювальні рухи, словесні моделі твору).

Теоретичні заняття проходили 2 рази на тиждень по 2 години протягом 3 тижнів (всього – 12 годин). Робота в тренінгових групах проводилася 2 місяці щотижня по 3 години (всього – 21 година). Загальна кількість – 33 години. В апробації тренінгової програми приймали участь 128 підлітків (контрольна

група – 64 чол., експериментальна – 64 чол.). У експериментальну групу потрапили підлітки переважно з низьким рівнем художньо-естетичної потреби.

Контрольне дослідження показало, що можливість спілкуватися в музичному культурному середовищі значно вплинула на розвиток естетичних почуттів, які сприяють підвищенню культури комунікації, розвитку глибокого міжособистісного спілкування. Сприймаючи настрої музичних творів, підлітки усвідомлювали їх зміст, у них виникала потреба у спілкуванні з музикою, пробуджувався інтерес до музики як засобу пізнання людського життя. Музичні вправи формували у підлітків естетичну чуттєвість. В результаті показник високого рівня художньо-естетичної потреби у контрольній групі декілька знизився (до — 12,5%, після — 11,0%), в експериментальній групі – значно збільшився (до — 14,0%, після — 37,5%); показник низького рівня цієї потреби в контрольній групі підвищився (до — 12,5%, після — 14,0%), в експериментальній групі значно знизився (до — 26,5%, після — 6,2%).

Результати контрольного етапу дослідження показали, що сприймання музики впливає на розвиток міжособистісних стосунків. Передусім відмічається зниження показників авторитарного, егоїстичного, агресивного типів і зростання показників такого типу міжособистісних стосунків, як товариський. В цілому, слід констатувати гармонізацію проявів у ставленнях до оточуючих у підлітків, які увійшли до експериментальної групи. Результати діагностики (середні показники) типу міжособистісних стосунків в експериментальній і контрольній групах до та після експерименту показані на рис. 2.

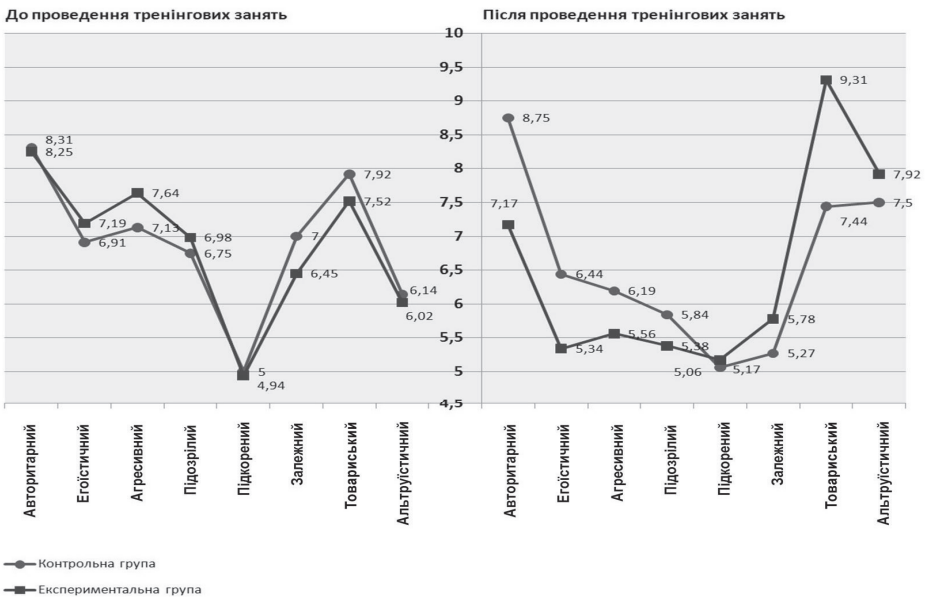

Рис. 2. Типи міжособистісних відносин у спілкуванні підлітків контрольної та експериментальної груп до та після експерименту

Позитивна динаміка процесів спілкування, що відобразилась у змінах форм міжособистісних стосунків, відбулась в процесі сприймання музики завдяки актуалізації емоційного досвіду підлітків, здатності до співпереживання, активізації самопізнання та взаєморозуміння. Все це сприяло розвитку емпатії та рефлексії у підлітків, що впливає на якість і глибину міжособистісних відносин, формування партнерських стосунків між підлітками, заснованих на взаємоповазі і взаємопідтримці. Аналіз спостережень за підлітками показав, що значно підвищився рівень культури комунікації і довіри між учасниками.

У досліджуваних експериментальної групи значно підвищилися показники самооцінки. В умовах музичного тренінгу підлітки мали можливість проявляти самостійність у своїх діях і висловлюваннях, оцінювати свої вчинки засобами зворотнього зв'язку, відчувати позитивне ставлення до себе. Активний стиль спілкування, виконання спільних вправ, можливість самовиразитися розвивало самооцінку у підлітків. Досліджено, що показник підвищеної самооцінки у підлітків контрольної групи майже не змінився (до проведення тренінгу — 18,8%, після проведення — 15,6%); в експериментальній групі знизилася кількість підлітків з завищеною самооцінкою (до тренінгу — 17,2%, після — 12,5%). Показник нормальної самооцінки в контрольній групі практично не змінився (до тренінгу — 43,7%, після — 46,9%); в експериментальній групі після тренінгу більшість підлітків характеризуються збалансованою самооцінкою (до — 28,1%, після — 64,1%). Показник заниженої самооцінки у підлітків контрольної групи не змінився (до — 37,5%, після — 37,5%); в експериментальній групі знизився (до — 54,7%, після — 23,4%).

Використання вербальних, невербальних і музично-виконавських засобів спілкування, імпровізаційні методи роботи, спільна діяльність, взаємодія і взаємовплив значно розвивали у підлітків потребу у спілкуванні. Використання методу активізації асоціативної уяви підлітків під час сприймання музики, усвідомлення музичних явищ і аналіз їх у словесній формі підвищили рівень комунікативної активності підлітків. Реалізація потреби у спілкуванні залежала від зміни динаміки форми міжособистісного спілкування. В умовах музичного тренінгу поступово відбувалася зміна стихійно-групового спілкування на соціально-орієнтоване та інтимно-особистісне. За результатами дослідження показник високого рівня потреби у спілкуванні у підлітків контрольної групи декілька понизився (до — 14,1%, після — 11,0%), у підлітків експериментальної групи значно підвищився (до — 17,2%, після — 42,1%).

Отже, проведення контрольного експерименту дозволяє зробити висновок про ефективність застосування тренінгової програми «Сприймання музики» для розвитку спілкування підлітків. Сприймання музики впливає як на зміну форм міжособистісної взаємодії підлітків, так і на розвиток комунікативних властивостей, особистісних якостей у процесі спілкування (рефлексії і емпатії, самооцінки, естетичних почуттів).

Висновки

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове наукове рішення проблеми впливу сприймання музики на розвиток міжособистісного спілкування підлітків. Розробка цієї проблеми передбачала уточнення поняття

«сприймання музики», емпіричне дослідження особливостей міжособистісного спілкування та комунікативних властивостей у підлітків з різним рівнем художньо-естетичної потреби та музичних інтересів, створення та апробацію тренінгової програми, яка сприяє розвитку спілкування підлітків засобами музики.

1. Узагальнення даних літератури дозволило охарактеризувати сприймання музики як форму чуттєво-образного відображення дійсності, процес пізнання, переживання і оцінки музичного твору, формування його художнього образу. Виявлено, що важливими теоретичними положеннями, які дозволяють розглядати сприймання музики як чинник розвитку спілкування у підлітків, є: динаміка форм спілкування у підлітковому віці, зв'язок між моделями музики і моделями групових процесів, вплив музичних жанрів на специфіку спілкування.

2. З'ясовано дані про особливості сприймання музики підлітками, які визначаються обмеженим життєвим і музичним досвідом, специфікою їх мислення, труднощами з узагальненням та цілісністю сприймання. У підлітків з незначним музичним досвідом переважає асоціативність і фрагментарність сприймання. В літературі відзначається захопленість сучасних підлітків легкими за музичним змістом жанрами, що позначається на розвитку їх емоційної сфери, особистісної рефлексії, емпатії, тобто тих психологічних характеристик, від яких залежить спілкування та форми міжособистісних стосунків.

3. Емпірично встановлено, що підлітки вважають музику однією з найбільш важливих сфер своїх інтересів, що має особливе значення для їх відпочинку, спілкування та саморозвитку. Серед найбільш популярних жанрів, якими захоплюються підлітки — поп-музика, рок-музика, авторська музика. Музика цих жанрів прослуховується підлітками як наодинці, так і з друзями, а такі жанри, як класична і важка музика, підлітки слухають більше наодинці. Зацікавленість підлітків легкими жанрами пояснюється однотипністю ритмічної композиції, гучністю і частотністю мелодії, легким змістом пісень. Підлітки за допомогою слухання популярних музичних жанрів реалізують свої потреби у міжособистісному спілкуванні, самоствердженні, приналежності до групи, інтенсивних емоціях.

4. Захопленість музикою старших підлітків – це не тільки прояв соціального копіювання, але й віковий процес розвитку художньо-естетичної потреби, який пов'язаний з активністю емоційної сфери підлітків, інтенсивним розвитком самосвідомості і свідомості. Про це свідчить той факт, що абсолютна більшість підлітків (67,9%) характеризується середнім рівнем художньо-естетичної потреби.

5. Доведено взаємозв'язок художньо-естетичної потреби і психологічних характеристик, що регулюють процес міжособистісного спілкування. З огляду на дані кореляційного аналізу про взаємозв'язки художньо-естетичної потреби з показниками потреби у спілкуванні, підкореного типу міжособистісних відносин, рівню комунікативних вмінь, можна вважати, що зростання художньо-естетичної потреби сприяє розвитку глибини і

культури спілкування, змістовності і різноманітності взаємостосунків з оточуючими.

6. Встановлено, що розвинена художньо-естетична потреба, яка здебільшого реалізується в підлітковому віці через сприймання музики, впливає на покращення міжособистісних стосунків, розвиток потреби у спілкуванні, комунікативних якостей і організаційних вмінь, а також позначається на формуванні самооцінки. Ці дані вказують на важливість сприймання музики та формування художньо-естетичної потреби для процесу міжособистісної взаємодії і спілкування підлітків.

7. Емпірично доведено, що захоплення підлітків певним музичним жанром супроводжується вибором відповідних форм міжособистісного спілкування. Підлітки, які захоплюються поп-музикою, схильні до конформності у міжособистісній взаємодії, залежні від оточуючих, орієнтовані на прийняття іншими та соціальне схвалення. У підлітків, які віддають перевагу рок-музиці, відмічається впевненість у собі, автономність в групі, підозрілість і образливість, що часто викликає труднощі у стосунках. Підлітків, які захоплюються класичною музикою, відрізняє впевненість у собі, зарозумілість, лідерство у групі, схильність до співпраці і кооперації, здатність об'єднувати навколо себе інших.

8. В результаті апробації тренінгової програми «Сприймання музики» встановлено, що вона сприяє не тільки розвитку художньо-естетичної потреби, музичних інтересів підлітків, а й активізації комунікативних властивостей особистості, гармонізації міжособистісної взаємодії. Такий розвивальний ефект відбувся передусім завдяки посиленню особистісної рефлексії і емпатії, збагаченню емоційної сфери, активізації самопізнання та взаєморозуміння в процесі сприймання музики.

Таким чином, в результаті емпіричного дослідження доведено, що сприймання музики впливає на розвиток психологічних характеристик підлітків, що регулюють процес міжособистісного спілкування (тип міжособистісних стосунків, комунікативні вміння, потреба у спілкуванні).

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективним є подальше вивчення прояву особистісних якостей та емоційних станів у процесі сприймання музики підлітками. Актуальними залишаються питання, пов'язані з вивченням ролі сприймання музики у розвитку особистості та спілкування в інших вікових періодах. Перспективним виступає подальша розробка музичних заходів, які сприяють гармонізації міжособистісного спілкування представників різних вікових груп.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Фархутдінова Ю. Н. Художній аспект сприймання музики як основний компонент естетичного розвитку особистості / Ю. Н. Фархутдінова // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – 2006. – Т. VIII. – Вип. 2. – С. 343 – 347.

2. Фархутдінова Ю. Н. Механізми та структура музичного сприймання / Ю. Н. Фархутдінова // Теоретичні і прикладні проблеми психології: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2006. – № 2 (13). – С. 230 – 233.

3. Фархутдінова Ю. Н. Музичність та музичні здібності / Ю. Н. Фархутдінова // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. Психологічна теорія і технологія навчання / [за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон]. – 2007. – Т. 8. – Вип. 4. – С. 148 – 155.

4. Фархутдінова Ю. Н. Теоретичні основи проблеми спілкування у психології / Ю. Н. Фархутдінова // Теоретичні і прикладні проблеми психології: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2008. – № 2 (19). – С. 249 – 155.

5. Фархутдінова Ю. Н. Чинники формування музичних інтересів підлітків / Ю. Н. Фархутдінова // Соціальна психологія. – 2009. – № 3 (35). – С. 147 – 155.

6. Фархутдінова Ю. Н. Вплив сучасної музики на розвиток особистості підлітка / Ю. Н. Фархутдінова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 9. – Кн. 2. – С. 237 – 243.

7. Фархутдінова Ю. Н. Особливості впливу основних елементів музики на психофізіологію людини / Ю. Н. Фархутдінова // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2008. – Вип. 13. – С. 452 – 459.

8. Фархутдінова Ю. Н. Психологічні особливості розвитку музичного сприймання молодших школярів / Ю. Н. Фархутдінова : матеріали III загальноуніверситетської наук. конф. молодих вчених [«Дійсність – думка – дослід»], (Слов'янськ, 30-31 березня 2006 р.) / Міністерство освіти і науки України, Слов'янський державний педагогічний університет. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – Вип. 3. – С. 85 – 87.

9. Фархутдінова Ю. Н. До питання соціологічного аспекту музичного сприймання у сучасних умовах / Ю. Н. Фархутдінова : матеріали наук.-практ. конф. [«Нові технології навчання: психологічні проблеми»], (Київ, 15-16 травня 2007 р.) / АПН України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Франка, 2007. – С. 111 – 112.

10. Фархутдінова Ю. Н. Особливості впливу музики на психофізіологічний стан людини / Ю. Н. Фархутдінова : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. [«Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості»], (Донецьк, 30 листопада 2007 р.) / Міністерство освіти і науки України, Донецька обласна державна адміністрація, Державний університет інформатики і штучного інтелекту. – Донецьк: ППШ «Наука і освіта», 2007. – С. 432 – 433.

11. Фархутдінова Ю. Н. Психологічні особливості спілкування підлітків у процесі соціалізації / Ю. Н. Фархутдінова : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції [«Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність»], (Харків, 20-21 травня 2008 р.) / Міністерство освіти і

науки України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2008. – С. 245-246.

12. Фархутдінова Ю. Н. Вплив музичного тренінгу на процес спілкування сучасних підлітків / Ю. Н. Фархутдінова: матеріали міжн. наук.-практ. конф. [«Технології інтелектуальної діяльності»], (Київ, 10-11 лютого 2009 р.) [Електронний ресурс]/ АПН України, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Режим доступу до журн.: <http://www.psy-science.com.ua>

13. Фархутдінова Ю. Н. Психолого-педагогічні основи організації діяльності учнів у процесі сприймання музики / Ю. Н. Фархутдінова : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Становлення цінностей у психологічному вимірі соціального буття особистості. Соціальна мужність як цінність»] (Львів – Кам'янець-Подільський, 3-4 червня 2010 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка. – Львів – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 166-167.

АНОТАЦІЯ

Фархутдінова Ю. Н. Психологічні особливості впливу сприймання музики на спілкування підлітків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». – Одеса, 2013

У дисертації представлені результати дослідження впливу сприймання музики на особливості спілкування підлітків. Сприймання музики розглядається як форма чуттєво-образного відображення дійсності, процес пізнання, переживання і оцінки музичного твору, формування його художнього образу. Показана значущість впливу музично-знакової системи (музичних жанрів, специфіки музичної мови) на знакову систему спілкування (форми міжособистісної взаємодії, емоційні особливості, експресію, інтонацію, культуру комунікації), розкрито особливості сприймання музики підлітками.

Наведено характеристики музичних інтересів підлітків, емпірично встановлено, що розвинена художньо-естетична потреба, яка здебільшого реалізується в підлітковому віці через сприймання музики, впливає на покращення міжособистісних стосунків, розвиток потреби у спілкуванні, комунікативних якостей і організаційних вмінь, а також позначається на формуванні самооцінки. Розкрито особливості міжособистісних стосунків у підлітків, які захоплюються різними музичними жанрами.

Розроблено тренінгову програму «Сприймання музики», за результатами її впровадження доведено вплив сприймання музики на розвиток та гармонізацію процесів спілкування у підлітків.

Ключові слова: сприймання музики, підлітковий вік, розвиток спілкування, форми міжособистісної взаємодії, музичні інтереси, художньо-естетична потреба, рефлексивні і емпатійні механізми.

АННОТАЦИЯ

Фархутдинова Ю.Н. Психологические особенности влияния восприятия музыки на общение подростков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Пивденноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одесса, 2013.

В работе представлено теоретическое обобщение и предложено новое решение проблемы влияния восприятия музыки на особенности общения подростков.

Обобщение данных литературы позволило охарактеризовать восприятие музыки как форму чувственно-образного отображения действительности, процесс познания, переживания и оценки музыкального произведения, формирования его художественного образа. Определено, что важными теоретическими положениями, которые рассматривают восприятие музыки как фактор развития общения подростков, являются динамика форм общения в подростковом возрасте, связь между моделями музыки и моделями групповых процессов, влияние музыкальных жанров на специфику общения.

В работы представлены данные про особенности восприятия музыки подростками, которые определяются ограниченным жизненным и музыкальным опытом, спецификой их мышления, трудностями с обобщением и целостностью восприятия.

Эмпирически установлено, что наиболее популярные жанры, которыми увлекаются подростки – это поп-музыка, рок-музыка и авторская музыка. Заинтересованность подростков легкими жанрами объясняется однотипностью ритмической композиции, громкостью и частотностью мелодии, легким содержанием песен. В подростковом возрасте увлеченность музыкой – это не только проявление социального копирования, но и возрастной процесс развития художественно-эстетической потребности, который связан с активностью эмоциональной сферы подростков, интенсивным развитием самосознания и сознания. Исследовано, что развитая художественно-эстетическая потребность влияет на улучшение межличностных отношений, развитие потребности в общении, коммуникативных качеств и организационных умений, а также отражается на формировании самооценки.

Экспериментально доказано, что увлеченность подростков определенным музыкальным жанром сопровождается выбором соответствующих форм межличностного общения. Подростки, которые увлекаются поп-музыкой, склонны к проявлению конформности в межличностном взаимодействии, зависимы от окружающих. У подростков, которые предпочитают рок-музыку, отмечается уверенность в себе, автономность в группе, подозрительность и обидчивость, которые вызывают трудности во взаимоотношениях. Подростки, которые увлекаются классической музыкой, уверенные в себе, лидеры в группе, склонны к сотрудничеству и кооперации, способны объединять вокруг себя других.

В результате апробации тренинговой программы «Восприятие музыки» установлено, что она способствует не только развитию художественно-эстетической потребности, музыкальных интересов подростков, но и активизации коммуникативных особенностей личности, гармонизации межличностного взаимодействия. Такой развивающий эффект происходит благодаря усилению личностной рефлексии и эмпатии, активизации самопознания и взаимопонимания в процессе восприятия музыки, насыщению эмоциональной сферы, формированию эстетических чувств.

Перспективным есть дальнейшее изучение проявлений личностных качеств и эмоциональных состояний в процессе восприятия музыки подростками. Актуальными являются вопросы, связанные с дальнейшей разработкой музыкальных мероприятий, которые способствуют гармонизации межличностного общения представителей разных возрастных групп.

Ключевые слова: восприятие музыки, подростковый возраст, развитие общения, формы межличностного взаимодействия, музыкальные интересы, художественно-эстетическая потребность, рефлексивные и эмпатийные механизмы.

SUMMARY

Farhutdinova J.N. Psychological features of influence of music perception on intercourse of teenagers. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Science degree in Psychology Speciality 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». – Odessa, 2013.

In the dissertation the results of research of influence of music perception are presented on the feature of communication of the teenagers. The music perception is examined as a form perceptible-vivid reflection of reality, process of the cognition, experiencing and estimation of piece of the music, forming of his image. Meaningfulness of influence of the musical-sign system (musical genres, specific of musical language) is rotined on the sign system of the communication (forms of interpersonality co-operation, emotional features, expression, intonation, culture of communication), the features of music perception of the teenagers are exposed in the research.

Descriptions of musical interests of the teenagers are resulted, it is empiric set that the developed artistic-aesthetic necessity which mostly will be realized in teens through perception of music influences on the improvement of interpersonality relations, development of requirement in intercourse, communicative qualities and organizational abilities, and also affects forming of self-appraisal. The features of interpersonality relations are exposed for teenagers with different musical genres.

The treningovaya program «Music Perception» is developed, on results its introduction influence of music perception is well-proven on development and harmonization of process of intercourse of the teenagers.

Key-words: music perception, teens, development of intercourse, forms of interpersonality co-operation, reflection and impatience mechanisms, musical interests, artistic-aesthetic necessity, culture of communication.